

Jadid

adabiy, ilmiy-ma'rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

ЯНГИ НАШР

МАЪРИФАТПАРВАР ГЕНЕРАЛ ҚИСМАТИ

Исмоил Ғаспирли, унинг
фожиали ўлими муносабати
билан "Таржимон" газетасида
чоп қилинган йирик
таъзияномада "Генерал
Жўрабек туғма аскар ўлдиги
ҳолда илм ва маорифни ҳам
жуда севган бир киши эди.
Аллоҳ ундан ўз раҳматини
дариг тутмасин", дея
ҳамдардлик билдирган.

(Давоми 3-саҳифада) ➤

МУНОСАБАТ

БЕҲБУДИЙ БЕРГАН САБОҚЛАР

Ўзбекистон Республикаси Президентининг яқинда қабул қилинган "Туркистон жаҳидлик ҳаракатининг асосчиси, атоқли адиб ва жамоат арбоби, ношир ва педагог Маҳмудхўжа Беҳбудий таваллудининг 150 йиллигини кенг нишонлаш тўғрисида"ги қароридан тарих ва тараққиёт масалаларига эътибор қаратилгани бежиз эмас. Чунки Беҳбудий адабий меросида бу масалалар жиддий муҳокама қилинган. Аслида Маҳмудхўжа Беҳбудий деган табаррук ном тилга олинганда беҳтиёр тарих тирилади. Хусусан, жаҳидлар ҳаракати, улар очган мактаблар, газета-журналлар, театр, адабиёт, маърифатпарварларнинг илм-фанга, динга, дунёга – умуман, башариёт ҳаётининг жуда кўп жабҳаларига муносабатлари тасаввуримизда жонланади.

Маҳмудхўжа Беҳбудий ўз шахсининг ижтимоийлашгани, ўз нафсини энгиб, омма

манфаати учун кураш майдонига отлангани, саёҳатларга чиқиб олам кезгани, дунёқарашининг кенглиги, янгилик-ташналиги, ўзи мансуб миллат ва таваллуд топган Ватан шаъни йўлида беқиёс хизматлар қилгани, замонасининг илғор зиёлиларини изидан эргаширгани, кўплаб муносиб шоғирлар тарбиялагани, айниқса, ўз миллатининг дунёдаги бошқа бирор қавмдан кам бўлмаслигини юрак-юракдан истагани билан бошқа жаҳидлар орасида офтобдек порлаб ажралиб туради.

Беҳбудийнинг "Тараққий" газетасида босилган "Газета наду" (1907 йил 11-сон) номли мақоласи бор. Вақтли матбуот кадр-қийматини атрофлича тушунтирган Беҳбудий тарихдан мисоллар келтиради. Дунё зие ахли нашр қилаётган газета ва журналлар борасида маълумотлар тақдим этади. "Бу кун Миср, Истанбул, Ҳижоз, Қуддус мамлакатларида ҳар хил газетлардан юздан зиёда чиқар", Русияда чиқаятган "ҳар нав жарида ва мажлалларни адади бир мингга етиб балки ўтадур".

(Давоми 2-саҳифада) ➤

ТАҲЛИЛ

Инсон ва жамият ҳаётида, халқнинг маънавий дунёсини, онгу тафаккурини юксалтиришда театр санъатининг ўрни ва аҳамияти беқиёсдир.

Шавкат МИРЗИЁЕВ

ТЕАТР: У ҲОЗИР ҲАМ ИБРАТХОНАМИ?

ХАБАРИНГИЗ БОР,

"Jadid" газетасининг аввалги сонларидан бирида "Ҳамма уқияпти. Уқинг!" сарлавҳали мақола эълон қилинган эди. Китоб ва китобхонлик таҳлиliga бағишланган мазкур материал кўпчилик юртдошларимиз, зиёлиларимиз орасида қизгин мунозара ва муносабат уйғотганидан руҳланган ҳолда, мавзуга узвий боғлиқ яна бир масалага – миллий театр санъатимизнинг бугунги ҳолатига чуқурроқ разам солмоққа уриндик. Зеро, китоб ҳам, театр ҳам ягона мақсад – инсоннинг маънавий камолоти учун хизмат қилади.

Мақола нафақат мутахассислар, балки кенг омма учун мўлжаллангани сабабли, театр ҳақида кенгрок маълумот бериб ўтиш жоиз кўринди.

ТЕАТР ЎЗИ НИМА?

Театр – юнонча "theatron", яъни "томошагоҳ" сўзидан олинган бўлиб, чекланган жойда бир ёки бир неча актёрлар ижро этадиган сахна кў-

риниши орқали томошабинга фикр узатувчи мустақил санъат турини англатади. Театрнинг ўзига хос ифода воситаси актёрнинг омма олдидаги ўйини жараёнида юзага келадиган сахнавий воқеадир. Театр томошаси асосида оғзаки ёки ёзма драматургия этади. Мусиқа, тасвирий санъат, рақс, меъморлик драматургик материаллар билан бирга театр ҳаётида ажралмас бирликти ташкил этади. Театр драматик, опера, балет, кўғирчоқ, пантомима, мюзикл сингари турли шакл ва кўри-нишларга эга.

Барча замонларда ҳам театр жамоа меҳнати билан юзага келган. Сахнадаги ҳар бир асар муаллиф, режиссёр, актёр, балетмейстер, хореограф, рессом, дирижёр, бастакор, бутафор (сахна жиҳозлари устаси), костюмер, гримёр, сахна ишчилари, чироқ усталари ва бошқа кўплаб касб эгаларининг заҳматли меҳнати билан юзага чиқади.

МАНБАЛАРДА ЁЗИЛИШИЧА,

Юнонистон, Ҳиндистон, Туронда миллоддан аввалги V асрдаёқ театр жамият ҳаётида муҳим ўрин тутган. Юнонистонда очик майдонларда фаолият кўрсатган илк антик театрлар "амфитеатр" деб аталган. Афина шаҳридаги Дионис театри миллоддан аввалги V асрда қурилган биринчи доимий театр ҳисобланади. Римликлар юнон театр архитектурасини ривожлантириб, сахна орқа қисмини безаш каби янги хусусиятлар қўшганлар. Дастлабки театр сахналари вақтинчалик бўлган эса, кейинчалик мустақкам ва доимий тузилмаларга айланган.

Антик даврда фақат икки йўналишда – трагедия ва комедия жанрларида томоша кўрсатган театр асарлари асосан тарихий ва мифологик сюжетлар негизда яратилган ва барча роллар эркаклар томонидан ижро этилган. Ўз даврининг машҳур драматурглари Эсхил, Софокл, Еврипид юнон трагедиясининг асосчилари ҳисобланса, Арис-

тофан – комедия қироли сифатида эътироф этилган.

Ҳиндистонда театр санскрит, халқ театри шаклларида ҳамда "Маҳобҳорат" ва "Рамаёна" дostonлари билан боғлиқ ҳолда ривожланган, драматургия ва сахна санъати ҳақида "Натяшаstra" номли рисола яратилган. Хитойда бундан тахминан минг йиллар аввал театрлар диний ва сарой маросимларида пайдо бўлиб, ўзига хос драматик санъат шаклига айланган.

МИЛЛИЙ ТЕАТР ТАРАҚҚИЁТИ

ҳақида гапирганда, Ўзбекистон ҳудудида анъанавий театр жуда қадим ва бойлиги, унинг куртаклари ибтидоий жамоа давридаёқ ов ва бошқа меҳнат жараёни акс этган тақлидий рақслар, жанговар ва халқ ўйинлари, табиат кучларига топиниш натижасида юзага келган маросимлар шаклида намоён бўлганини таъкидлаш жоиз.

(Давоми 4-5-саҳифаларда) ➤

ОНАЖОНИМ – ТАБИАТ

Халқимиз ерга бирни бериб, ўрни кутишга одатланган. Саховатли она замин тирик жонга ризқ улашиш учун ўзининг бор куч-қувватини сарфлайди. Биз унинг неъматларидан баҳраманд бўламиз-у, лекин кўпинча ерни қувватлантириш, яъни тупроқ таркибини минерал ва маҳаллий ўғитлар билан бойитиш зарурлигини унутиб қўямиз. Аслида, энг бебаҳо бойлигимиз бўлган ерни севиш, уни кўз қорачигидек асраб-авайлаш ҳар бир инсоннинг бурчи. Унга фақатгина тирикчилик ва даромад манбаи сифатида муносабатда бўлиш жаҳолатдан ўзга нарса эмас. "Ерни боқсанг, ер сени боқади" деган мақол ҳам бежиз айтилмаган.

Ўзбекистон Миллий университети Биология ва экология факультети тупроқшунослик кафедраси мудири, биология фанлари доктори, профессор Зафаржон Жабборов билан шу мавзуда суҳбатлашдик.

ТУПРОҚ – ТИРИК ЖОН

– Очигини айтиш керак, барчамизнинг ҳаётимиз, тирикчилигимиз тупроқ билан чамбарчас боғлиқ бўлса-да, у ҳақда кўп нарсани билмаймиз. Шунинг учун суҳбатимиз аввалида тупроқшунослик фанининг моҳияти ҳақида қисқача тўхталиб ўтсангиз.

– Гапингизда жон бор. Ўзим гувоҳ бўлганман, айримлар хатто, бу фанни геология ёки археология фанлари билан адаштиради. Ҳолбуки, инсон ҳаёти тупроқшунослик илми билан чамбарчас боғлиқ. Биология фанлари қаторига қирадиган тупроқшунослик тириклик билан боғлиқ бўлган фан ҳисобланади.

Тупроқ – бу тирик жондир. Бу гапим муболаға эмас. Ўзингиз тасаввур қи-

линг, бир грамм соғлом тупроқ таркибида 25 миллиард ададгача микроорганизмлар яшайди! Ҳўш, бу мўъжиза эмасми? Ана шу ва митти мавжудотлар тупроққа жон бағишлаб, унинг бағрида турфа наботот намуналари барқ уриб ўсишига ёрдам беради. Тупроқ ер юзидеги ҳаёт бардавонлигини таъминловчи асосий унсурдир. Муқаддас китобларда инсоннинг ўзи ҳам тупроқдан яратилгани айтилади. Замонавий илм-фан ҳам буни аллақачон исботлаган.

Ушбу фан тупроқнинг пайдо бўлиши, шаклланиши, ўзгариши, ўзига хос хусусиятлари ҳамда унинг бағрида ўсимликлар етиштириш сингари хилма-хил масалаларни ўрганади.

– Маълумки, 2025 йил юртимизда

"Атроф-муҳитни асраш ва "яшил" иқтисодиёт йили" деб эълон қилинди. Ўйлашимча, бу ҳол тупроқшунослик соҳасида фаолият кўрсатаётган олим ва мутахассисларга ҳам алоҳида масъулият юклайди. Чунки атроф-муҳитнинг асосини, аввало, тупроқ ташкил қилиши сир эмас.

– Президентимизнинг мазкур ташаббуси тупроқшунослик соҳаси вакиллариини ҳам қувонтирди. Чиндан ҳам, атроф-муҳитни асраш, аввало, тупроқни муҳофаза қилишдан бошланади. Демак, жорий йилда бизнинг кафедрамизда ишлар ҳар қачонгидан тиғиз бўлади. Ҳамкасбларимиз билан биргаликда бу борада бир қатор аниқ мақсадларни белгилаб олганмиз. Айни пайтда Инновацион ривожланиш агентлиги гранти асосида Орол денгизининг қуриган ҳудудидаги тупроқ ва грунтларнинг шўрланганлик ҳолатини ўрганиш, уларнинг физик, кимёвий ва биологик хоссаларига кўра ўсимликлар экиш ҳудудларини гуруҳлашнинг илмий асосини яратиш бўйича уч йиллик фундаментал лойиҳа устида иш олиб бораёғимиз. Шу кунларда Орол денгизининг қуриган ҳудудида қандай ўсимликни қайси вақтда экиш зарурлигини ўрганоқдамиз. Шу орқали у ердаги тупроқ хоссаларини тадқиқ этиш орқали яшил ҳудудларни кенгайтиришга ўз ҳиссамизни қўшмоқчимиз.

Маълумки, Орол денгизининг қуриши минтақамиздаги энг йирик экологик муаммо ҳисобланади.

(Давоми 3-саҳифада) ➤

ТАРИХ ВА ТАҚДИР

ЖАДИДЛИК МИЛЛИЙ

Тил миллатнинг энг катта муаммо бўлган ва Туркистон жаҳидлари туркий тилни ёт сўзлардан асраш, нуфузини оширишга ҳаракат қилганлар. Даврий матбуотда тил-имло масалаларини доимий ёритиб борганлар. Бунда "Садоий Туркистон", "Меҳнаткашлар товуши", "Иштирокион", "Зарафшон", "Туркистон" газеталари, "Ойина", "Маориф ва ўқитғучи" журналлари асосий минбар вазифасини бажарган.

Мақолалар ва хабарларда туркий (ўзбек) тилни бегона сўзлардан тозалаш, нуфузини кўтариш, ўрта турк тилини яратиш борасидаги баҳслар, янги имлони жорий қилиш, босқинчи ҳукуматнинг иккиюзламачи тил сиёсатига муносабат, тил қоидаларини жорий қилиш масалалари ўрин олган.

Жаҳидларнинг нуфузли наشري бўлган "Садоий Туркистон" газетасининг муҳбири Абдурауф Музаффарзода ўзининг "Тил ҳам дин" мақола-лаҳжа ва шева масаласи, мактабларда она тилни ўқитишнинг долзарблигини асослаб берган. У тилшунос ва адабиётшунослар тил ҳақида мақолалар ва рисолалар чоп этиши, мактаб ўқитувчилари мактабда тил дарсларини ўқитиш учун дарсликлар ёзиши кераклигини таъкидлаган.

(Давоми 7-саҳифада) ➤

